

L' HOME DE BARRI

CONEIX tot lo vehinat y 'l coneix tot Barcelona. En un sol dia se 'l veu al Encant, al Padró, á ca la Ciutat quan treuen la rifa, á la parada, al *Martillo* y al *Ensanxe*.

De tots los fabricants ne sab la historia y de la gent del seu barri 'n te pel cap dels dits tota la parentela, vicissituts, bonas prenas y defectes.

Sab fer lo gos, sab fer jochs de mans y versos, es d' un teatro d' aficionats, te, ab altres companys, un piset llogat á Gracia, se la pica de bon mosso, es de moltas germandats, ha sigut oficial de la milicia un cop, y dos cops capitá manaya.

Encara que predica l' ateisme, lo veuran cada any posar cadenas de paper, mata y canya verdas del un cap del carrer al altre, y fa la capta per los ciris del Sant de la cantonada.

Los dias que la professó no pasa per casa seva, hi sol anar ell, perque tot son gran delit consisteix en que no 's fassi cosa en que ell no hi sigui.

Quan l' empedrat del barri s' espatlla y 'ls vehins ne parlan entre sí, se recordan aviat del geni actiu y manífasser del nostre home y li encarregan que posi un comunicat ben fort al diari.

Y no tingan por que hi fassi falta, perque lo posar un comunicat es la seva menja.

Molt sovint haurán vist vostés en los periódichs certs escrits molt formals sobre si un carreter ha estat á punt de matar á un gos que costava tretze duros; sobre lo lluhiment d' uns exámens de noys que varen dir de cor lo compendi de la *Historia de España* del Pare Isla; sobre lo mal modo d' un agutzil al anar á cobrar una multa; sobre un piano que se sent tocar á deshora. Aquestos *remitidos* ó articles comunicats solen dur per firma: «¡Unos testigos imparciales!» «Un amigo de la verdad...» tots son fets d' ell.

Y ja te prou cuydado en preguntar á tothom que troba si 'ls ha llegit y no 's descuyda tampoch de llegirlos á casa seva y en lo café, fent constar que ell es qui ho ha fet posar.

Los gacetillers li deuen molt agraïment, perque sempre que 'l troban li pescan alguna notícia; de manera que 's pot atribuir ab rahó lo títol de colaborador honorari y eficás de tots los periódichs de Barcelona.

—«Home, vostés no diuen may res de la carretera de Sant Andreu, que es un fástich. En particular hi ha tros de trentacinch metros (los vaig contar) tan ple de sots, que no sols fa vergonya, sino que pot ser causa de moltes desgracias.»

«Home, fa avuy disset días que á las nou en punt s' apagá 'l fanal de la cantonada del carrer dels Cambis. No sé si deu estar embussat lo conducto ó qué; pero lo cert es que ningú l' adoba. Diguin alguna coseta.»

«Home, ara tiran á terra una casa vella de devant de la meua, y en un tronch d' un arbre del jardí hi varen trobar una niuhada de nou ratas grossíssimas. Pósiho al diari, que es curiós. ¡Ah! escolti, los manobras ne van matar cinch y 'n va quedar una de mal ferida.»

«Home, en un any lo número 14,721 ha sortit premiat cinch vegades en la rifa dels Empedrats y al 14,722 fa quinze anys que no ha sortit.»

En época d' eleccions, ell no para ni sossega.

Lo veurán anar d' aquí, d' allí, animant als tebis, entusiasmant als calents, escalfant als reacis, comprometenent á tots y repartint candidaturas per tot ahont arriba sa influéncia.

Per Nadal ell es cap de colla que juga un bitllet enter de Madrid. Roda tot Barcelona buscant cómplices per veure si 'ls

topa la grossa, y fins escriu cartas á amichs que te en certs po-
blets perque s' hi interessin. Ell dona recibos firmats á tots
cuants contribuheixen á fer lo computo y es lo primer que
mira 'l parte telegráfich que dona rahó del primer premi.

Sol tenir á casa seve un test ab bálsam del seu, que serveix
per tots los talls de vehins, parents y coneguts. Mes no sols te
'l bálsam, sino que sab mil remeys casulans y 'ls ofereix gratis,
tant si 'ls hi demanan com no.

Sab fer lo remey que ell ne diu *Larruá*, y 'n regala ampo-
llas plenas; sab de memoria 'l Raspail, sab fer gruas y te una
recepta, feta d' un frare, que es infalible pera curar panallons.

Home servicial com ell, no hi es en la terra.

A voltas lo sentirán parlar de personas molt encopetadas.
Algú 's afigurará que las anomena sens haverhi tingut tractes
y sols pera donarse importancia: Donchs s' equivocan: en aixó,
si acás exagera, no ment.

Jo vaig averiguar casualment que la duquesa de N. li esta-
va molt agraïda y l' estimava molt perque una vegada va re-
mourre mitj mon pera ferli venir de París un gerro de porce-
llana igual á un altre que ella tenia despariat; y més endavant
li va atrassar una dida tan bona, que s' ha quedat á la casa de
cambrera, y al cap de set anys que la tenen, n' están tan con-
tents, que no saben ahont posarla.

Per aquest y altres mérits te més coneixensas y simpatías
de las que á primera vista podrían atribuírseli.

En la temporada de cólera que acabém de passar, ell ha fet
de sa butxaca caldo per vehins pobres, n' ha recomanat molts
á juntas benéficas, ha fumigat, ha enramat carrers, ha anat á
buscar lo combregar, ha vetllat malalts, ha vestit morts y ha
pagat caixas.

Perque aquest home encara que lleugerot y tarambana, te
un fondo d' honradés que 'l fa apreciable.

Un dia de bullanga, per cert, va donar un solemne fart de
llenya á un minyonás que 'n feya dos com ell, perque, aprofi-
tantse del pánich universal, se 'n emportava, sense saber lo
que era, un sach de cagaferro abandonat á la porta d' un cla-
vetayre.

Y te una senyal al front, que no se n' hi anirá may més,
d' un dia que volgué aturar dos caballs desbocats en lo passei
de Gracia. ¡Prou que l' ensenya á tothom!

Quan dich que es l'home del barri, podeu creure que no paran aquí las sevas habilitats.

Cada any fa pessebre y 's gasta diners y paciència pera complaure als aficionats á aquest género d'espectacles. En lo seu pessebre may hi fa falta una fonteta ab aigua natural, un molí de vent que va, ó un vapor que camina ab máquina y fa 'l fum de cotó fluix.

De secrets pera treure tacas, ne te molts, y d'esqué hi ha poch pescadors que n'hagin remenat tant com ell, fet per las sevas propias mans.

Quan entre 'ls seus coneguts se tracta de anar á passar un bon rato á la Satalia, á la font Gropa ó á Bellesguart, lo primer es consultarlo á n'ell, que s'encarrega de la birostia... perque també es cert que per cuynar no n'hi ha d'altre, en particular quan se tracta de sopa ab rap, d'un bon romesco, y de tot alló que 'n solém dir menjars de fora, advertint que es lo rey de la coradella... Y se 'n alaba ab rahó.

No hi ha secret que ell no averigui, ni gent renyida que ell no tracti de posar en pau, per més que á voltas, sens voler, encengui més la guerra; puig no sempre la discreció del home correspón á sas bonas intencions.

Ben fets ó mal fets, la veritat es que ell ha contribuït á que 's fessen molts casaments, y es padrí de més criaturas que no n'hi ha en la cambra dels borts.

Va ser una vegada obrer de la parroquia: mes s'ho va pendre ab tal ardor y foren tantas las innovacions que somiava, y volia introduhir immediatament, que 'ls capellans y demés de l'obra, gent metódica y poch aficionada á novetats, lo disgustaren del cárrech. Es la única vegada que ha intervingut poch satisfactoriament en cosa á ell encomanada.

L'home de barri viu quasi content de la seva sort, y es alegre y campetxano sempre que li donguin la direcció ó gran importancia en qualsevol negoci. Mes en lo fondo d'aquell home frívol, alegre y filantrópich, hi despunta de quan en quan una certa melancolia.

L'home del barri abriga una ambició (quí no 'n te una?) ambició noble y digna d'un patrici.

L'enamora, l'encanta una posició cívica propia de son carácter é inclinacions. May l'ha demostrada pel clar á ningú; per més que de la abundancia del cor parli la boca...

L' home del barri seria completament felís, si 'l fessin regidor.

Mes com la felicitat no es feta per aquest mon, es segur que no le 'n farán. Tot lo barri está conforme en que es digne del càrrech y opina que 'l desempenyaría be. Pero ¿qué volen? ¡Cosas del mon! No le 'n farán porque segueixi sent veritat que en la terra no hi ha felicitat completa.

ROBERT ROBERT

LA MERLA

Sota de sa negra vestidura, s' amaga tot un temperament rich de vida: una inteligencia desperta, un cor valent y una forsa muscular á tota proba. L' hivern no la abat ni li fa por l' home. Aquellas curvas tant graciosas, aquella expressió de sos ulls, donan al aucell una gracia inimitable. La forma elíptica se veu soberanament acusada en tot son cos y la qua está graciosament desplegada. S' es dit: la vivor del estornell. Podrías' molt millor dir la vivor de la merla. Aquella expressió de gracia, de traydorfa, de lleugeresa, de elegancia de formas y moviments, ne fan un aucell del tot distingit.

La Merla es lo representant més gran de la nombrosa familia dels bech-fins, la aristocracia dels aucells, de la que forma part lo Rossinyol. Junt ab lo Pit-Roig ó Rupit es coneguda casi per tota la Europa. Brehm la troba desde l' extrém Sur fins al 66.º de latitut.

La Merla, com la major part de las especies de sa familia, afecciona los llochs frescals, las arbredas, las terras humidas. Se la troba no obstant per tot. A Holanda, país abundant en insectes molls y moluschs, la Merla hi ha sigut elevada á la categoria d' aucell nacional. Sense la Merla, lo defensor dels prats, hortas y conreus, contra la oruga y 'ls moluschs, cargol

y cargola que tant abundan allí, serian molts, los estragos causats á sa vegetació.

La Merla proclama la familia com la base de tot progrés, com la fórmula de la vida. En aquesta part se troba més adelantada que la especie humana, que 'ns ofereix, com tothom sap, excepcions. La Merla, com tots los bechs-fins, viu en son arbre escullit, ab sa esposa y fills, independent de tot altre aucell de sa especie; te son domini, en lo que á cap sofreix. No vol forasters; sa llar es sagrada, y sap defensarla contra tot atach. Li es completament estranya aquesta agrupació de individus, que, com en lo mon dels pardals—posém per cas,—se veu. Aquest cosmopolitisme, en que las finuras moren, desapareixen y moren los rasgos delicats del individu.

La Merla se troba al bosch hont paga un tribut al aucell de rapinya; mes viu també á poblat, en las grans poblacions, en los parchs y en los passeigs retirats y en las vilas y hortas dels encontorns. Allí troba l'element de vida que tant li plau: lo molusch y l'insecte moll que devoran las verduras, los ferratges y l'arbre fruyter.

La Merla rarament cau en un parany; se burla dels artificis del home y sols l'arma de foch en un moment de descuyt ó de impossibilitat de posarse á salvament, va á trobarla dintre de la bardissa ó del arbre; l'aucell de rapinya, posat al aguayt sobre una penya, mitj amagat en un clot de roca, se la emporta ab sas urpas d'acer, en traydora y furienta embestida.

*
* *

L'agricultor no acaba de perdre la por á la Merla. Potser convé en que ella busca la oruga. Mes... ¿y las cireras? ¿y 'l rahim? Que la merla menja la cirera y 'l rahim, es veritat. Mes quan? ¿en quínac antitat? Las cireras, allá pel Maig, quan son ben maduras, y 'l rahim, pel Setembre, quan son també dolços. Mes, haveu sentit may á dir que la cirera no surti á la plassa; y que 'l rahim no 's pugui cullir per mor del aucell?

¿Haveu sentit á dir may que un trevallador trevalli de franch? Donchs tingueu per entés que 'l jornal de la Merla es baratíssim y ni ab cinquanta vegadas més pagariau lo trevall executat per un home. No siguém estranys; no demaném impossibles. La Merla que habita nostra horta, hauria de ende-

vinar nostra ingratitut pera deixar d'arribarse al arbre, qual producte ella ha ajudat á fer gran. Y la vinya, oberta y carregada, sense una injusticia, no pot deixar d' oferir al útil aucell un hu per mil de son producte. Doneu aquest petit salari al que combat tot l' any als enemichs de vostres tresors.

La Merla deu ser respectada del tot. Es l'enemich del molusch y de la oruga, devoradors eterns dels prats, hortes y conreus; lo vigilant del bosch, que dona l' alerta als habitants alats del mateix, desde son retiro adins la bardissa, quan l' esparver, la miloca ó 'l falcó s'acostan; lo barítono que preludia la Primavera, la cansó del Amor, quan l' atmetller, lo coratjós atmetller, ha desplegat sa sedosa flor, quan l' hivern regna encara soberá y 'l taronjer acaba de madurar son fruyt d' or. Pau, profon respecte al aucell, amich constant de la encontrada y defensor de nostres vegetals.

* *

La Merla, com lo Rossinyol, lo Pit-Riog, la Aureneta, sols espera que 'ls pobles hagin entrat en un período més hermós, en un grau mes elevat en la marxa de sa vida, pera tenir un major benestar, á que li donan dret sas nobles qualitats, sos superiors instints, millor dit, sa inteligencia. Allavors, quan se la coneixerá, s' estimarán sos serveys y será sa vida sagrada. Será lluny aquest dia?

EMILI TARRÉ

LA DIADA DE SANTA CREU

I

En Peret se n' es llevat
al tocá' á Missa primera
¡y quín refregor més fort
á la cara, coll y orellas!
En jorn de Festa Major
¡fora brusa y espardenyas!
Botinas de cordobá,
gech de panyo ab cotilleta,
bona armilla de felpó,
camisa blanca ab petxera,
y en lo coll un corbatí,
ab colors d' ocell d' América,
¡Avuy sí que la Ció
li donará 'l sí que espera!
¡Tants anys que ho sab y ressab
que en Peret se mor per ella!
¡Be prou que li havia dit
en los jorns de la infantesa,
quan als camps plens de rosers

pels Maig ne feyan la sega!
 ¡Prou ho sab, que, fill estern,
 sens altre dot que las eynas,
 per guanyarse lo soldat
 y aplegar quatre dobles
 á las pedreras y pous
 ha treballat com un negre.
 Ja pot comprá 'l parament
 y fins l' anell de promesa,
 per xó confia en Peret,
 que, seguint usansas vellas,
 al ésser l' hora del ball
 la Ció l' anirà á treure (1),
 per ballar lo Vals primer,
 tot fentli del cor entrega.

II

Tantost han tocat las tres
 y la plassa ja está plena;
 tot Cabrils si es tirat
 per las ballas de la Festa.
 Ab las cadiras y banchs
 grossa rodona s' es feta,
 los qui no hi caben sentats
 s' hi posan drets al darrera,
 los qui no ho veuhem prou be,
 damunt las pedras s' aixecan,
 y los més espabilats
 dalt dels grahons de l' esglesia.
 ¡Y quin be de Deu de goig

(1) En lo poble de Cabrils, de nostra costa de Llevant (notable per sos camps de rosers, dels que pel Maig se 'n cull gran quantitat de flors pera la elaboració del aygua de rosas), en lo dia de la Festa Major, que s' escau per Santa Creu, es tradicional costum que en lo ball de la tarde, las noyas vajin á traure 'ls minyons á ballar obsequi que en lo ball de la nit ells los hi tornan.

per la plassa rialleja!
Hi ha taronjas á desdir,
horxata, anís y aygua fresca;
grans paradas de torrat,
bon tablado per l' orquesta,
y en las caras de tothom,
l' alegría de las festas.

En Peret ab sos companys
amunt y avall se passeja,
guaytant la gentil Ció,
que ab sos amigas conversa,
que 'l mira de cua d' ull,
tot fentli la rialleta.
Si 'l minyó va repuntat,
ella tampoch resta enrera;
faldellí de tornasol,
giponet de satí negre;
encreuhat dessobre 'l pit
mocador brodat ab sedas;
uns ullets com dos estels,
una boca de cirera,
escayenta morenor
ben fornida cabellera,
y un va y ve de tot son cos,
que al qui la mira enlluherna.
Mes la cobra. ¡Válgans Deu!
¡Be n' es prou de cansonera!
En Peret estarrufat,
cerca lloch al primer rengle.
¡Que 'l veja be la Ció,
que 'l veja be que la espera!
Los músichs rompen d' un cop,
ab sas tonadas alegres;
la Ció se 'n va vers ell,
mes de sopte torna enrera,
que n' ha vist l' hereu Feliu,
y per la dansa 'l va á treure.
Lo minyó sent gel al cor,
y fogarada á la testa;

veu las comares parlar,
y mitj riure las donzellas,
la plassa bullint de gent,
lo voltar de las parellas,
y entre mitj la pols del ball
y 'ls refilets de la orquesta,
las ilusions de son cor
escarnidas y malmesas.

¡Diada de Santa Creu
á l' auba tan riallera!

¡Diada de Santa Creu,
infantadora de penas!

Qui está alegre cerca 'l sol,
los dolors cercan tenebras,
ab ellas arrecerat

en Peret surt al ser vespre.

A Vilassar va de dret;

á trobá 'l patró Lloberas:

—M' han dit que á punta de jorn
vos en anau cap América.

¡Deixáume un recó de nau

hont no torni á veure terra,

hont entre la mar y 'l cel

hi puga cabre ma pena!

¡Ay, roserars de Cabrils!

¡Ay, pobreta mare meva!

DOLORS MONCERDÁ DE MACIÀ

A LA MEMORIA D' UN ANGEL

(CARLES PITXOT Y GIRONÉS)

La vida, un jorn, passava esbojarrada
y á dins d' un feble cos se va infiltrar;
lo cos á sa besada
com un vell fredolich va tremolar.

Y es que la vida aquella
era un átom de l' altre, palpitant;
mes ay, pera sos pares ¡que era bella
eixa espurna de vida del infant!

Ell sí que ha obert sas alas somrosadas
com papalló suau,
y del viure al morir, ab sis besadas
l' ángel del cel l' ha atret á son palau.

Ell sí que ha fet com la gentil poncella
que s' obra y mor al rebre un raig de sol;
ell s' ha abeurat en eixa llum tant bella
y amunt, amunt, ha dirigit son vol.

Ha deixat en la terra sols dolsura,
res de fel y amargor;
ja ha despertat en la suprema altura
y ha vist sos pares anegats en plor.

Ploréu, que ja no hi es vostra alegría
condensada en eix fill que os ha fugit,
mes tinguéu la esperansa que en eix dia
los cántichs eternals haurá sentir.

Ditxós tú, infantonet, que tas petjadas
sols flors en eixa terra hi han deixat,
per xó han vingut avuy totas plegadas
per viure y per morir al teu costat.

J. NOVELLAS DE MOLINS

LA PAPALLONA Y LA FLOR

I

Hermós papelló,
gentil aymadó
sobre d' una rosa,
bonica en coló'
fragant en oló'
tot gojós se posa.

II

Vida de mon cor,
—li diu ab amor,—
ets tu ma promesa;
ets tu mon tresor
estimada flor,
ets tu ma dolcesa.

III

Que l' estíu—li diu,—
que per ella viu,
que per ella alenta;
ton rose' es mon niu...
y de goig somriu
la rosa contenta.

IV

Ell li dona un bes,
ja n' hi dona tres,
hi vol terhi estada;
ella no diu res...;
be prou l' ha comprés...!
gosa extasiada.

V

Ella mor de goig,
ell se torna boig
y bronzint li parla;
y murmura roig,
tant que feya goig!
iquí pogués somniarla!

JAUME TERRÍ

LA MORT D' EN TITUS

(BARRICADAS DEL 54)

DALT d' un quint pis de la travessia de Sant Ramón, proper al carrer Nou de la Rambla, allí vivia nostre home. Era sabater. Al casarse ab la Pona, que estava de cambrera en una casa de marquesos, parroquians de son amo, s' armá un vetllador, s' abastí d' eynas, comprá formas y materials ab los estalvis de la «pubilla», y encofornantse en son cau, treballá per la coneixensa... Pel mal temps no 's movia del niu... Allí, en un quarto gran, esbarjós, fet sala y arcoba pels de l' altra centuria, segons ho acusavan los escrostonaments de las parets; y quin' ampla finestra donava al pati, hi estirava 'l ninyol y picava sola 'n Titus. Sa fal-lera per la llibertat havia convertit sa cambra en estamperia. Tres juras de Constitucions; sis batudas als carlins; dos retratos d' Espartero; los d' en Lacy, Porlier, Vidal y l' Empecinado; l' alsament de Riego en las *Cabezas* de Sant Joan; un busto de Torrijos; altre d' Isabel; dos baixos relleus ab lo de la reyna gobernadora; tot aquest garbuix, enganxat ab pastetas per vidres

y envans, entatxonat pels recons, tapissant las parets desde la socialada de blau fins al blanquinat del sostre, composava l'ornament de la cambra. Lo fusell, penjant d'un clau, lo trajo de miliciano, ab son morrió ab plomero; dos prestatjes plens de formas, enrestelladas per midas, y un verdum cego, reclós dins d'una gabia de jonch, que esquerdava 'l pati ab sas pasadas, completavan la fascésia...

Quan feya bo, arreplegava 'ls trastets, la Pona li obría 'l pis, se 'n pujava amunt, dret al terrat, tantinejant com un equilibrista, al salvar la escala; y allí, en ple sol, als quatre vents, al redós d'una carbassera; envoltat pels testos que ressegüían la barana, més gran y enter lo de la mata del don Diego, per recordarli al «conde de Belascossin», hi establia sas reyals en Titus.

Pessigava l'arengada, 's cruspía 'l guimbarro, ben amanit ab un allet, traguejava 'l porró, y un cop esmorsat ja, dali á la feyna... Ni las donas al esténdrer la roba, ni 'ls vols dels coloms sombrejant lo enrajolat, ni 'ls crits de la gent quan ne tenían alguna, res l'aturava. Fins que queyan las *piadosas* no 's movía del seti. S'aixecava, allavors, tot desant lo tirapeu y ja desfentse 'l devantal, passava al terrat vehí, proper al d'en Jacas, cabo de la tercera, que s'esqueya al cotomar, ensinestrant als novells per la batussa, y après d'arreglar una estona la Espanya, «la pobre y desgraciada Espanya», se 'n tornava al pis. Sempre hi arribava á punt, al trencá 'l bull la escudella, com si al acostarse al cabo sabés destriar d'entre las fumerolas del cel-obert, la que s'esbargía de sa casa, ó ho endevinés pel refregar de la pisa.

Se 'n tornava amunt, en habent dinat, amanyagant un xich á la Pona; ressegüía 'ls testos, mentres durava 'l cigarret; assentábashi tot seguit, llossant d'esma la falsilla ú acostantse 'l coco de las pastas, y tot repassant l'aplech de las patrióticas, que entonava ab sa corresponent música, xiulant á sota veu ó esgorjantshi, segons la feta del dia, s'hi escarrassava fins á bella nit. Trاسبalsava 'l vetllador, al ésser vespre, trontollant pels grahons, com los gegants al aturarse, obría la porta ab lo peu, ajustada abans per la Poneta, 's ficava al recambió de correguda, y tot endressant sas andróminas, hi esperava 'l sopar. L'aucell, al encendre 'l llum, com si 'l calor del flam li fes anyorar lo sol, hi estarrufava las alas, refilantli unas

passadetas... Be; molt be;—li deya 'n Titus—pro fins que aprenhas la de Riego, no serém amichs... ¿Ho entens, maco?... —Y enfilantse al tamburet, li xiulava y rexiulava la marxa. De vegadas, encaboriat ab la política, las empenía ab las parets, amonestant á la gent de pro que la tapissavan.

—¿Ab qui las heus, noy?...—esclaffia la Pona.—¿Que t' has tocat, Titus?...

—¡Ab Espartero!... ¡Refum!... ¡Ah!... Si 'ls meus prechs hi valguessen!...

Y se 'n passava al menjador, ab la d' en Prim á flor de boca.

—Apa!... Apa!... Prou burinot;—afegí sa muller, eixint de la cuya ab una platada de *secas*...

S' hi entaulaven abdós, bromejant un xiquet, sino s' es-queya de guardia en Titus, y aixís enganyavan la vida...

Per lo demás, bona gent. Fora algun dia de maror, maror que aixecava la Pona, que aburría las saragatas, contaminada pels marquesos, ressellats y madurs fins al moll dels ossos; y per lo justificat perill de quedarse viuda, segons la experiencia li dictava, tots los demás del any eran felissos. Ab! Si hagúes pogut distréurel de sa dèria, quín ciri més alt pera la Bonanova!... Pero, en Tius era aixís... Tot per la llibertat! .. Tot per la llibertat!.. Ja ho deya mentres clavetejava:

«Libertad! .. Libertad sacrosanta,
nuestro numen tu siempre serás!..»

Quan la Pona 's feu embrassada hi eran molt sovint... Tot just ohía 'ls pichs, aquells cinch pichs fermes, ressonants, sinistres, que atravessavan lo badiu de la escala, regirantli lo cervell y esquerdantli 'l cor, acompanyats del crit: «Titus, arriba! ..» ja 's conjurava la tempesta...

—No t' alarmis, Pona, no será res... Ja m' ho ha dit en Jacas desde 'l terrat; en Jacas, sabs?... Lo cabo. Ca!... Arribo al quartel y... «Presenten!... Ar!... Media vuelta!... Ar!... Rompen filas!... Ar!...» Giro cua, m' esmunyo, y ala... cap á da 'l tom... ¿Qué 't creus que no m' en recordo de las observacions de la senyora Rosa?... «Que passeji, Titus... Que camini, que es de poca ossera!...» Si dona... Si hem de rondar fins al sortidor de Gracia...

Mes, poch se 'l creya... ¡L' havia escarmentada tants cops!... Mentre se mudava, la Pona repetia, somicanthi: «Titus, hi pendrás mal!... T' enviarán lluny!... ¡No 't mogas!... Per Deu!... Per aquest ignocentó!... ¡Per aquest ignocentó, Titus!... Y 's signava 'l ventre .. L' amoixava en Titus ab quatre pusturas, y despenjant la filosa, li estroncava 'ls renys á pe-tones...

Y en tant en Titus, vestit de nacional, armat ab lo fusell y botent á trams la escala, xiulava aquella:

«A la lid, á la lid, nacionales valientes;
á la lid! A la lid!... A vencer ó á morir!..

La pobre de la Pona, aixugantse 'l plor ab lo devantal y ab lo prech als llabis; aquells llabis amorosits de fresch pels pe-tones d' en Titus, s' encaminava á la saleta, hont hi encenia á corre-cuyta la brunyida llantia del Sant Antoni.

Passat l' esglay, lo mateix recort d' en Titus, que no se li movia d' entre ulls, la resignava y distreya. Oposava á sas eixidas, sa voluntat pel treball, aquell escarrás per la tasca, que ni respectava 'ls dilluns, dia venerat pels maymons del gremi; á sa dèria militar, á son rampell per l' arma, la parroquia que d' entre 'ls seus los duya; á sos perills y fadigas, la sal y 'l garbo del bon mosso, al formar en las paradas; sal y garbo que ella assaboria, ull-prenentlo desde 'l passeig ó sobtantlo en lo *desfile*; y desvariant aixís, y extenent lo vol de sa fantasía fins als bells jorns de son prometatje, apaygabava l' anyorament tot esbargint alhora sa tristesa.

Be prou ho coneixia en Titus quan tornava del rellevo!...

Un vespre no hi aná á dormir... Las malas novas que de la Cort venian l' entretingueren á la Principal, y olorant aquí y furgant allá y ventant arreu las orelles, s' ensonyá en un recó del *Cuerpo*. A primera hora del matí següent s' esmunyí de la Principal pera véurer á la Pona... Trucá; alsá 'l cap:

«Jo!... Soch jo!...»—respongué relliscantli 'l picaport al ohir que l' anomenavan—y tomant la clau, embolicada ab un aixugamà, dins lo vell morrió que duya, pujá 'ls cent vint grahons d' una embestida.

La Pona no s' havia adormit. Lassa, ullerosa, esgroguehida; conmoguda per las esgarrifansas de la serena; enrogallada pels ayrets de la nit; tal la sobtá en Titus. .

—Pro, dona, cóm ets axís?... Có m no 't cuydas?... A qué ve l' ansia!... Filla!... ¡Fesho al menys pel menut!... ¡Per lo ignocentó, que no hi te cap culpa!... Vaja... Ves... Ves... Tírat al llit... Mira!... Rosega alguna cosa abans... Alguna friolera, eh?... Qué no 't reprenga...

La Pona, que plorava á regalím fet, ni 's movía del seti...

—Ah, tu;—prosseguí 'n Titus,—empunyant lo fusell, qué s' havia deixat al menjador;—si 's gira gresca no 't descuydis!... Córreten abaix, á la revendería, al forn, al adroguer... que no falti res á casa... Sents?...

—¿Te 'n vas?... ¿Encara te 'n vas?...—esclafí la Pona, singlotejant, alarint, desesperantse...

Llensá un patern en Titus, s' acostá á sa muller, ab ayre amenassador; subjectala ab sos punys; mes, retrayent al infant que ja 's bellugava feya dias, oprimíla enternit, tot besantli la boca, regalat abeurador de sas sentidas llágrimas.

—¡Y no t' apuris!.. —afegí tombant la esquena.

Al arribar al portal ja s' adoná de la trifulga. «Ara sí que hi som!...» se digué, carregantse 'l fusell á la espatlla.

—¿Hont vas, Titus?...—Sembla que la cosa bull, eh?...—Noy gran, que menjarém tunyina aquest vespre?...—los vehíns li deyan.

En Titus, serio, cap alt, á «paso regular», pessigantse 'ls escapulons del bigoti, que s' escapsava cada tres dias, per aportar-se un xich ab Espartero, 'ls responía: «no ho se!...» expressat ab encongiments d' espatllas, y continuava sa ruta. Al girar pel carrer Nou era ja tot ulls. ¡N' hi formiguejava de gent!... Com un teixit... Com un aixám esgarriat... Com si amenassés un xáfeh.

Uns ab cetrills ó cantis; altres ab pans, ab cistells ó cabasets alguns, ja provehits de minestra; molts ab paperinas; las hortelanas de Sant Beltrán embarrassadas ab sos covens; los carreters tornant de buyt; y tots, decidits, esverats, volant; com

si temessen no arribar á casa. Acollats pels cantons, los més curiosos llegían lo bando d' Espartero, encara humit, enriquitlo ab sas agudesas; los amos de las botigas, instats pels mossos de la esquadra, que ja hi feyan los tatos, despenjavan las mostras, amanintse pera tancar; passejavan pels balcons los vehins deis pisos, fentse signos y preguntas y, en tant s'obían pels carrerons los repiqueteigs dels milicianos, redoblant á «general», atravessava 'l carrer, Rambla amunt, batent sos tambors y á marxas dobles, lo piquet d' infanteria que publicaba la lley marcial. Lo remoreig dels vidres y 'l soroll de sas botas, ferm y acompassat, acusavan son tránsit.

—¿Ja hi aném, Titus?...—li crida 'l cabo, estalonantlo.

—Be; y á quin Sant hem de fer llum?... Que jo no he vist lo *pernóstich*, Jacas!...

—¿A quin Sant?... ¿A quin Sant?...—reprengué 'l cabo detenintse. Y acostántseli á la orella, tot picant de peus:—¡A Sant Pastitxo, no 'n dubtis!...

En Titus hi enjegá un renech, que fins trontollaren las pedras. Una fressa de corredissas los aturá de sobte... Eran al carrer de Trentaclaus, á la girada...—¿Qué hi ha?...—¿Ja hi som?...—¡Los mossos que han apuntat als rotllos!...—responían alguns, tot arrambats á las parets y espiant á la Rambla. S' hi abocaren los atrevits, s' esmunyiren los poruchs, cundí la nova arreu y 'l batament de las portas, retrunyint com á canonadas, sembrá l' esglay per tot lo barri.

Al embocá 'l carrer de Montserrat, se toparen ab en Toll y 'l furriel, que retornavan de Santa Mónica junt ab altres individus...

—No s' entenen, noys!...—esclafí 'l Toll, encarantshi...—Viuben á las foscas!...

—Y donchs?...—reprengué 'n Titus.

—Ningú sab res. . Ningú sab res... Y lo que hi ha, es que l' Odonell ha desbancat á Espartero, y que Erpartero, per salvar compromisos, y distressar sa cayguda, s' ha despedit del govern ab un *Cumplase la voluntad nacional*, que será la que Odonell mani... Veusho aquí.

—¡No hi ha més! .. Y á desar la filosa, sino volém que 'ns la prenguin!...—afegí un dels companys...

—Lo que es la meva—reprengué 'n Titus, encarantshi—ningú me la treu de las grapas... Ha d' ésser molt maco 'l que

ho probil... Y que ja cal que 's persigni, que lo que es per la culata, no la entrego á ningú!... Be; y ahont la dueu?... ¿á pendre vistas?

—*Corriente*... Veurém que 'ns diuhen!... ¡Ja 'ns trobarém si per cas!..

Y apretaren á correr...

Al arribar al Pes de la Palla, que era la Principal del batalló, ja compregueren que no s' entenían... En Joarizti, un dels quefes, los feu passar al Cuerpo manifestantlos que no sabían ahont darla.—Ja ho veyeu—los digué ensentimentat... —No ve ningú!... Nos deixan sols!... ¡Un no sab qué fer!... ¡Es clar que ab lo desarme á sobre hauríam de defensarnos! ¡Natural!... Lo que es per mí ja hi fora!... Pero, jo no mano 'l batalló, fills!... Espereuvos!... Espereu un xich!... ¡Potser que vingan!... Ja n' hi enviat alguns als quatre cantons, esperant ordres... Veurém...

—En Titus guinyá l' ull á n' en Toll, y dibuixant una «media-vuelta», se 'n tornaren al barri...

Tot enfilant la Rambla pel carreró de Sta. Mónica observaren que la tropa ja prenia 'ls punts... Los carrers ja restaven sols; deserts. Sos passos hi ressonavan, fondos y vibrants, com si truquessen al envá d' un nintxo. Al deixar lo carrer de Montserrat s' ensopegaren ab lo resto de la *quarta*, que retornava de la Principal.

—No 'n nonan, noys!...—esclafí en Titus, rihentsen...—N' hi ha que no 'ls convé 'l dols!...

—Vols dir los confits, ¿eh?...

—Pró 's menjan las truytas!...

—Bé, que veniu? ..—esclatá en Pep dels Sants, impacientantse..

Y s' hi encaminaren tots plegats...

—No vos han dit que us reunisseu? ..—'ls baladrejá un sargento, desde la reixeta...

—Just; y que esperessim ordres!... ¿Y ahont son las ordres?... A Madrid?... Es que si arriban tart fins hi posarém herba...

—Obehiu, y calleu!...—reprengué un altre dels engalonats, mitj-badant la portella...

Mentres s' avistavan ab en Joaristi, que ja no sabia quin ressort móure, abandonat com se veyia pels demás quefes, ni

com manegarse per eixir del conflicte, 's generalisá 'l foch per la barriada...

Algú etjegá un tret als mossos; mossos y civils descarregaren al bulto sas carrabinas, y com si fos aquella la senyal, se entaulá la brega ..

—Qué fem?... Tornémsen á casa?...—digué en Titus á sos companys, vejent que res ne treurían.

—Ja ho has dit!...—respongué en Pep.

—Just!... Ja 'ns cridarán, si volen!...—

Y 's dispersaren pels carrerons.

En Toll, en Titus, en Company, lo furiel, que era un xacolater del carrer Nou, y en Jacas, lo cabo, seguiren amunt, fins á la volta d' en Cirés. Los espatechs de las balas 'ls deturaren los passos.

—Sembla que va de sério! ..—esclafí un dels arredossats per la volta.

—Ja fa estona que dura!...—reprengué un carreter, entafurat allí ab son carro.

Neguitós per l' animal, que batzegava, impacient, fent redringsr los picarols de sas morrallas, s' abocá al cayre del cantó, espiant de reull als de la tropa...

—No 's veuhen pas!...—afegí.

Soná un tret, en tant ho deya, y la bala, rebotent pel xanfrá, 'l ferí en un dels brassos.

Mentres l' entravan á una botiga, l' espinguet d' un clarí va soprar als de la colla.

—Alto 'l fuego!... ¡noys!...—esclatá 'l cabo.

—Be, y qué fem?...

—Lo dit. Per ara al cau...

—Just. Y que avisin, si volen!... Tampoch hi adobaríam res!...

—Donchs, alantá!...—afegí en Titus, embestint per la dreta.

Alguns vehins refiats en lo toch d' «alto,» badaren un xich las portas, llambregant amunt, ab precaució, y aventurantshí á corregudas... Uns no passaván del costat, presagiant sobre la cosa, ben asseguts al taulell; altres, més atrevits, s' esquitllavan fins al cantó, curiosos pera llegir lo nou bando, que deixavan al «Ordeno,» si algun brugit los sorprenia; molts atravessavan lo carrer, moguts per descuyts ó repentinas dili-

gencias, y 'ls més arriscats, après d' enrahonar ab los «gros-sos,» si 'n coneixían, ó ab lo centinella de punt, quan menos, s' entornavan dret á casa...

«Qué hi ha?...» «Qué corra?...» —'ls preguntavan sos cone-guts, trayent lo nas pels balcons ó entre-obrint las portellas... «¿Qué volen que hi haja?... ¡Lo de sempre; ja se sab!... Qui te més forsa guanya; veusho aquí!...» «Y 'l bando?...» «Qué diu lo bando?...» «Que si 't mous, un tiro... Que si no 't mous, també...» «Bueno, bueno; ja sé que'ns toca, donchs!...»

Era al càure la tarde. Lo raig de sol que emporprava 'ls núvols, espurnant pels vidres dels balcons y esbiaixant de llum los terrats, s' anava fonent d' estona en estona... Los baixos dels carrers, ja en completa soletat, comensavan á enfosquirse com augmentant sa tristesa... Lo pas dels fanalers, encenent ab pressa 'ls fanals, y 'ls crits d' «alerta» dels centinellas, que ve-nían de lluny, ressanavan arreu ab esglayadora pausa...

Un toch de «llamada» retentí de sobte, fent bategar lo cor als vehins... Eran los milicianos, que 's disposavan á la de-fensa, cuyts d' esperar las ordres que no venían...

En Titus, ab lo fusell al coll, atravessá 'l carrer, tot rene-gant dels poruchs, de las capritxadas d' Espartero, y de la poca-vergonya dels Unionistas, embestint de dret la escala. Al arribar al quart pis eixí la Pona á rébrel. Esverada en sa solitut per sos propis pensaments, se n' era baixada ab los vehins de sota,—sastres d' ofici, y gent molt com cal,—acom-boyantse en sa companyía.

—Ja s' acaba?...—li preguntá sa muller encoratjantshi.

—Som als llims, filla... No sabém res... Pero que 'ns han girat la truyta, Pona, no 'n dubto...

—Es á dir que ja estás llest per avuy?...

—Veurás... si no 'ns cridan!... Potser hi adobín alguna cosa... que 't diré... devegadas, quan un menos s' ho creu... 's troba cinch duros... No passa gayre, pero... Mira; no 't mo-

guis... Dónam la clau... Com que 'm sento cruixit y 'ls bu-dells no manan res, me calaré á jeure... Ah, tú; si sents lo toch de *llamada*, avísam!... Totseguít, ey!... Veyám... Es que no estich per músicas, Pona!...—

Pujá amunt, obrí 'l pis, deixá 'l fusell en un recó, tot des-cordantse la livita, y se n' entrá á la sala.

Al ficarse á l' arcova, variant de pensament totduna, se 'n-tafurá pels dintres... S' havia adonat d' aquell llit, tou, ner, allisat, sens una arruga á la gira ni senyal de jeya, y li dolia rebregarlo. Lo catre era més dur, pero, capolat com estava, també s' hi adormiría!...

Ja hi trencava 'l primer son quan se despertá de sobte... Obrí 'ls ulls, s' esbarriá 'ls cabells, com esbargint un somni; lo somni fresch encara, d' un piquet de tropa, que pujava á dalt per arrebastarli 'l fusell, amenassantlo ab la bayoneta si 's resistia; mes adonantse dels pichs, d' aquells fatídichs cinch pichs, que retentían pel cel-obert ab metálicas vibracions, y ressonavan en son cor ab esglayadora fressa, s' alsá, 's vestí, empunyá l' arma, y obrint la porta, frisós, apretá á correr....

—No te 'n vajas, Titus; no te 'n vajas!... Pendrás mal, créumel!... No sents que diuen?...

—Que digan lo que vulgan!.. Primer es l' honor que tot!.. En Titus podrà ser pobre, que no es cap mal; pero en quant á la paraula, ¿sabs?... no recula per ningú!... Y au!... Ficat dins; que no estich per fleumerías... Ho sents?...—

Estossegá un xich fort, com estalviantse un renech, y plantant á sa dona entre singlots, gaanyá 'ls grahons á tota cama...

—Arriba... Arriba, Titus, que no fem tart!...—ohí que li deyan al atravessar lo portal.

Era 'l furriel, lo dels truchs, que ja venia de cridar als al-tres...

En tant se reunían los milicianos, un grapat de paisans, amichs dels espatechs y entussiasas per la llibertat, quina sola paraula ja 'ls omplia, comensaren las barricadas. Uns ab escarpras ó parpals, altres ab barrots ó ferros, als apremavan las llambordas del carrer, furgant y descalsantlas fins á fershi ab las unglas. Desjuntada la primera, 's balandrejavan las dels costats; anant seguint la filada com las pessas d' una boca. Li aferravan á corre-cuyta 'ls bagatius, passántselas de

má en má, ó trasbalsantlas á corregudas, y apilantlas á plom; hi murallavan sa defensa... Alguns vebins afiliats á la causa 'ls deixavan taulons, bancals, caballets, estacas y un sens fi de andróminas pera servir d' estorb á la caballeria; en tant altres se desfeyan de trastos y nosas que ni atinavan hont entatxonar, desembrassántsen ab aquella escusa... Mes, tot se feya lloch; tot trobava un niu; un buyt; un esvoranch ahont encairise. Animats pels bullanguers dels pisos, los barricayres, s'hi atrafegavan com á dimonis.

Se'n feyan dugas; una á meytat del carrer Nou, á la travessia de Sant Ramón, á la esbiaixada; l' altra al cap d' avall, gayre bé al cantó; frente á la fábrica de cervesa...

Al bó de sa tasca, y quan los de Sant Ramón ja la tenían á mitj fer, un crit de «tropa!...» va sobtarlos... «Fugíu!.. Fugíu, minyons; que venen!...» baladrejavan desde 'ls pisos...

Los enfeynats s' esmunyiren com á ratolins, y en menos d' un «Jesús» la barricada 's quedá sola.

«Ara si que hi som!... Ara si que hi som!...»—deya la gent ohint pels vols lo tabal dels milicianos. Petaquejaren algunas portas, espingá una corneta, redoblá 'i tabal, y pochs segons après ja se las eyan.

—Viva Espartero!...

—Viva Odonnell!...—

La tropa, eixida del quartel de St. Pau, formada en columna y ab lo fusell enlayre entrava al carrer Nou per lo de Sant Olaguer; en tant los milicianos, escampantse pel barri y apoderantse dels punts, hi embocaban pel de Fonseca...

—Viva Espartero!...

—Viva Odonnell!...—repetiren.

Ressonaren abdos crits de sobte, s' ohí 'l «crich-crach» dels gallets y la fressa dels fusells, acompanyats d' una fregadissa de pastos; y retentiren las fuselladas... Los vidres dels balcons sorollavan y tremían com los cascabells d' un pandero. Crits y espatechs, renechs y corredissas anaren succehintse arreu; en tant abduas forsas, dispersas per l' encaro, s' arrambavan pels llindars, corrent y foguejant á la esverada...

Uu quart après, la tropa, embestida pels milicianos, se 'n entornava á corre-cuyta...

«Animo minyons!...»—esclafí l' oficial, apressantlos pera

reunirse... Se possessionaren dels punts, reforçant los cantons ab dobles centinellas, y s' escamparen per las barricadas... La nierada dels ratolinets, escorreguts al ensumá 'l foch vers á son cau, ja tornava á serhi... «Apa!... Enllestím!..» —'ls deyan los milicianos, guardantlos las espatllas. Y aquell estol de gent, moguts uns quants per la curiositat; per desfogar sas escopetas alguns ó per no fondre 'l greix, encaubats al pis; molts per afició á la brega, á la farúm de la pólvora, als etzars de la bullanga; mes, entussiasas tots per la llibertat, per l' invicte Epartero, son patró, son símbol, lo més lleal dels patriotas y l' únich potser ab qui confiavan; s' hi abocaren fins á trencarshi 'ls brassos... Pares de família; honrats menestrals; experts trevalladors, alguns d' ells; molts ab son relatiu acomodo; tot ho sacrificavan per la lliberadora causa.

En tant los milicianos apagavan los fanals á cops de culata sino ab la punta de la bayoneta, en Laban, un oficial d'húsars, que tornava del quartel, los animá ab sas novas... Venía muntat ab son trajo escayent; aquell trajo rumbós, lluhit, encordonat; ple de botons; que més de quatre curros envejavan per sas escayentas hetxuras...

—No us espantéu!...—'ls va dir...—Animo y fora!... Mi-reu si n' están d' apocats que ab doscents dels decidits m' apodero de la plassa!...—digué, amanyagá 'l caball, esclarissantli la crin, y prosseguí la via. . Las pedras del carrer al refregar dels cascos, espurnejavan entre la fosca lo mateix que que llumenetas.

Era ja plena nit. Un raig de lluna esbiaixava 'l carrer estroçant la lluminosa estela 'ls grops de las barricadas. Lo trepitj dels pronunciats, rellevant y cumplint las guardias, pujava amunt com regolf de vent ó remoreitj de pluja. Un tir, etjega de sobte per algun poruch, esclatava pels carrerons sobtant als milicianos; mes, se cambiavan las veus, y apagat lo ressó 's restablía la calma. Los crits d' «alerta» y l' «quien vive!...» de la tropa, propera al carrer Nou, s' ohían de temps en temps; vius al primer esclat, com un alarit; suaus y acompanyats après, semblant ayres d' una cansó; fondos y vibrants més tart, com gemech eixit d' una cova. Aprofitant l' hora 'ls barricayres, s' ajassavan arreu, arrán del mur, al pla de las pedras; lo gech ó la brusa per cuixí, sens témer al reuma ó al

cólera, que ja cundia; en tant los milicianos, rellevantse á collas, blincavan pel cam-pament; per aquell campament confós y abigarrat com una caravana d' húngars; allargantse envers á sas casas, á fi de reposarhi una estona...

En Titus ab lu fusell al coll y ab la imatge d' Espartero entre ulls, pujá 'ls cent vint grahons de sa escaleta...

JOAN PONS Y MASSAVEU

(Acabarà.)

LA ORONETA

De angunia ferida
y al peu de la Creu
se trova esmortida
la Mare de Deu.

Passa la oroneta
piulant y piulant,
y 's posa, ¡pobreta!
damunt l' arbre Sant.

La Verge amorosa
mirant tant d' amor,
son mantell li posa
banyat per lo plor.

D' ensá la oroneta
du 'l negre mantell,
y va endoladeta
plorant per lo cel.

VÍCTOR IRANZO

LA TÍSICA

Lo sol bat de plé y l' era rosseja;
las garbas hi son, per terra desfetas;
las petjan rodant subadas las eugas.

Lo sol bat de plé y 'ls segadors cantan,
tots espitregats, removen la palla,
al compás que al lluny las cigalas marcan.

Lo sol bat de plé y un himne palpita
en l' éter immens, sens lletra ni ritme:
es l' himne del sol, lo cant de la vida.

*
* *

Un cop de tos sech se sent vora l' era;
las forcas de cop los segadors deixan
y tomban lo cap y diuhen: «¡Es ella!»

¡Es ella! del bras del *amo* camina,
més blanca que un gel, las galdas floridas...
—¡no ab rosas d' abril!—Es ella: la tísica.

Ab fam d' ayre y sol la vista brillanta
 passeja pel mon... estossega y passa.
 — Un' ombra de mort s' estén per la plana.

Diu l' un segador: «¡Al caure la fulla!...»
 «¡O abans!...» altre diu, y un baylet murmura:
 «¡No tastará 'l blat d'aquesta batuda!...»

Las eugas, al pas, esclafan la palla;
 la espiga 's desclou y 'ls grans de blat saltan
 lluhint al sol bell. Y 'ls miran y callan...

Y en tant ab l' esclat del himne de vida,
 ab lo cant del sol, que en l' éter palpita,
 se sent l' estossech llunyá de la tísica...

¡Qué es bella la terra!... ¡Qué hermós es lo viure!...

CLAUDI PLANAS Y FONT

LA MORT D' EN TITUS

(BARRICADAS DEL 54)

(Acabament)

Ja era á punta de dia, quan en Titus, deixant ab los dolors á la Pona, allotjada ab los sastres encara, retornava al seti de la brega. No hi havia novetat; tot restava aixís mateix, mut, quiet, en constant espectació; com á la casa d' un malalt avans d' arribarhi 'l metje... Los barricayres, ensopits alguns, ensonyats los més, matavan lo cuch ab un crostó de pa, remullat ab ayguardent, que anaren á cercar á la taberna vehina, trucant á la porta á cops de culata; en tant lo cabo, 'l furriel, en Toll, en Nido, son germá petit y altres de la companyia, peu-drets en mij del vivac, exposavan sas opinions sobre la brega. Tots se las veyan bonas. Uns parlavan de si la Reyna aplassaría 'l conflicte en combinació ab Espartero; altres, confirmant la versió, retreyan la passivitat de las tropas, que no s' explicavan prou en clar; alguns, los més exaltats, suposavan si Madrid, Valencia, Sevilla y Saragossa, secundantlos, cap girarían la truyta, engrossant lo moviment; y tots, enganyats sos cors per l' entussiasme, auguravan un des-

enllás, fet y pastat á sa conveniencia... Aixís, comunicantse á la escalfor patriótica, animadets y acollats com las perdius per las glassadas, los ensopegá lo valentó d' en Titus

Ja s' hi veyá. Un soroll estrany, esdevingut de la Rambla, los desbandá de sopte... Era un soroll, aixís, sech, aspre, ressonant, com d' una mena de ratas que roseguessen pedras...

—¡Una garita, noys!—baladreja en Titus...

—¡Just!... ¡Y ab rodas!... ¡Volen avansar!...—reprenqué l' oficial, dirigintse al cabo...

—¡Donchs, á pararlos las camas!...—esclafí 'n Toll, engaltantse l' eyna...

L' oficial recorregué 'ls punts, desvetllá als ensonyats, cambiá las ordes, prevenint als de l' altra barricada; y un cop la gent en sos llocs y atesas sas disposicions, iniciá la lluyta...

La garita, una grossa garita, reinflada com un mirinyach, avansava pel carrer, magestuosa com una reyna; empentada poch á poch pels escassos *números* amagats en sas espatllas... De temps en temps, com si 'ls que l' arriavan reprenquessen alé, trontollava un xich, ab ayres de gegantesa, assentantshi una bona estona... Ja era al mitj de la via y á pocas passas del carrer, quan l' oficial, triant als tiradors més destres, la senyalá per *blanco*...

—¡Dali!... ¡Y fins que reculin!—ategí—amenassant la baluerna ab lo sabre...

Sonaren las descárregas, esparverant als vehins, y la garita, escomesa pels trets, s' aturá tot sobre...

—¡Es la meva!—deya 'n Titus, un dels escullits,—veyent estellarse la capsana...

—¡La meva!—afegí 'n Toll.

S' hi apostaten l' amor propi, al segon tret, aplanantshi una estoneta, mes abdós guanyaren la posta; sos daus havían rebotut pel mateix ventre de la garita.

La geganta doná un pas, s' hi repapá ab catxassa, com escau á una coqueta; llensá un estornut, un estornut de foch, que retrunyí per l' entorn ab esglayadora furia, y escupint per sa torsuda boca bala darrera bala, s' encará ab los atrevits...

—¡Animo, minyons!... ¡Y que duri!...—esclafiren aquets, en tant la matrona, complaent sa vanitat, s' incensava arreu ab lo fum de sas descárregas. .

—¿Empaytemla?. —digué 'n Titus.

—¡Ja ho has dit!...—reprengué 'n Toll, enfilat al mur de las llambordas.—Au!... ¡A segrestá la reyna encantada!

Un crit del oficial los detingué la branzida.

—¿Y 'l retén? .. ¿Y 'ls del cantó?... ¿Y aquellas ombras que 's mouhen?...

Mentres ho deya, uns brassos nervuts eixint pels lloms dels xanfrás, llensavan sachs plens d' arena entorn de la garita, que arreplegavan los de dins, enrestellantlos ab fuga...

—¡S' atrinxeran, minyons!...—cridá 'l cabo, sobtat per la barriscada...

—¡Foch á n' ells!...—alará l' oficial apuntant al reducte.

Espategaren vint trets alhora, y après de retintir com un aró, 's generalisá totseguit la lluya.

—¡Viva Odonnell!...

—¡Viva Espartero!...

—¡Ladrones!...

—¡Pillus!... ¡Murrís!...

Rodolá la garita, ja engirbada la trinxera, y s' extengué la escopetada.

Las balas, entrecreuhantse com un teixit, esqueixavan l'espai, bronzint amunt lo mateix que un vol de falsías. Arreu petavan y rebotían batent ab furia, com si caygués una calamarsada... Pels testos dels balcons, pels brassos dels fanals, pels rótuls de las botigas, per finestras y portas... Dels fanals, coll torts y desllorigats, lliscavan de temps en temps trossos de vidre, que s' esmicolavan contra l' acera ab enternidora música; escrostonadas pels trets, algunas casas, cambiavan la feso-mía, com invadidas per una verola; y 'l llibre de las lleys, aquella célebre Constitució, esgrafiada en sos frontis, als crits de «llibertat» y al só del himne de Riego, en algun jorn de bulla, anava perdent sos fulls, sos fulls blanchs, quadrats, extesos com las taulas de Moisés, guardadors d' aquells articles regeneratius conquerits de un en un á copia de sang y de co-hentas llágrimas...

Una veu coneguda sobtá á u' en Titus á lo més fort de la brega... Era 'l sastre, son vehí, que 'l cridava desde 'l cantó, tot fentli signes...

—¡Veniu!... afanyeuvos!

—¿Y pues?...

—La Pona, que d' alló!...

—Vinch!... Ja vinch!...

Y en Titus, caminant de quatre grapas, s' esquitllà á la travessia.

—¿Qué hi ha, Jaume?

—Ja ho podeu maliciar... Que aviseu á la llevadora, Titus!... Com los dolors no la deixan!... No us torvesseu pas, que 's moriria d' angunia!...

—Bueno... Bueno, Jaume... ¡Me 'n hi corrol!... Consoleula, eh?... ¡Es molt espantadissa la Pona!... Y gracias, Jaume!... ¡Ja m' hi arribaré! ¡Ja m' hi arribaré!...

A la meytat del camí un xiulet de bala li ventejá la orella. —No m' heu de fumar!...—exclamá, arrambantse per las cascas... Y trayentse 'l mocador, se 'l lligá al fusell, estés com una banderola...

Ja tombava 'l carrer quan va sobtarlo un *¿Quién vive?*

—¡Espanya!...—respongué 'n Titus.

—¿Qué gente?...

—La llevadora, que está al 17, al costat del estanch; diguen que la demana la Poneta de la travessia de Sant Ramón, que no trigui.. Més cap aquí... Més cap aquí... Just... al 17... *Ahora!*... Tres pichs y repicó... Fort!... Fort!... *Fuerte!*... *Más fuerte!*...

Grinyolá una finestra, 's badá un porticó, eixí un caparrot escabellat, y una veu trémola y esllanguida, esclafí desde dins:

—¿A qui demanan?

—A vosté, senyora Rosa!... Soch jo!... ¡En Titus!... ¿No 'm coneix?... Es per la Poneta, que diu que cuyti!...

—Tant mateix!... ¡Y ab aquestas cosas!

—¿Qué vol ferhi?... Si una pogués triar!... ¡Be prou ho sap vosté aixó!... Aném, corri! .. No s' hi entretengui!...—repetí vejent que ronsejava.

Mitj quart après s' obría la porta.

—Y be, Titus; no hi ha perill?... ¿Ja vaig segura?...—aventurá la llevadora desde la escaleta.

—Si va segura?... ¿Ab en Titus?... ¿Qué s' ha pensat?... ¿No veu lo salvo-conducte?...—afegí signanli la bandera.

Atravessá 'l carrer la senyora Rosa, y reunintse ab en Titus, empergué la via ab tota fuga... En Titus anava pel mitj

rumbejant lo fusell que enlayrava com un Cristó; en tant la llevadora, poch confiada en lo mocador, trescava pels costats ben arrimadeta á las casas...

—¡Ho veu, senyora Rosa!...—esclatá en Titus al embestir la travessia...—¡Com que, si vol donar un tom per Barcelona, una vegada llesta!...

—No. No call!... Gracias... Truqueu!... Truqueu... Y espereume, eh?... Que vull tornarmen!...

Tot just era á mitja escala, que ja 'n Titus, fonentse per la brega, s'abocava pels cantons!...

Tot seguía axis mateix; tot continuava igual; foguejantse sens sossego milicianos y tropa... Una veu, eixida d'un balcó, alarmá de sobte als milicianos: «Fugiu!... Vos voltan!... ¡Son pels terrats!...» los deya. Ja s'hi llensava en Titus, quan lo cridá la llevadora...

—¿Un noy? ¿Un Baldomero?...

—Si n'hi ha encara per tres dias, fuma!

—¡Vatualisto!... ¡Si que 'm sab greu!... Be, que te por, digui?...

—¡Y ara Titus!... ¿Que 'm voleu deixar?...

—¡No 'ls fan pas res á las donas!... ¡Es que son pels terrats y... Apa; cuytembi! ¡Cuytembi!... Ja reposará!... Ja reposará en sent al pis...

Pochs minuts aprés en Titus, reunit ab en Toll, en Pep dels Sants, un que 's deya Font y altres de la companyia, ja se las eyan per las teuladas...

Los crits dels d'abaix y 'ls xisclets dels de dalt, confosos ab las descárregas, s'esbargían enllá aixordants y fermes; com brugit de colomistas al etjegar los vols á la barreja...

—Animo, minyons!...

—A ellos!...—esclafían.

Y amagats en la barricada 'ls del carrer, contenint als de la garita; arrupits per las baranas los dels terrats, sinó al racés de las torratxas y xameneyas, escopetejavan sens treva.

—Toca, tú!... deya 'n Font á n'en Titus, allargantli la escopeta, pera que vejés com cremava.

—¡Ensalívala, tonto!... ¡No ve pas d'aquí!

—Y si reventa?...

Un ay!... esglayador esverá á la colla totduna... Era un

ferit... Un quefe de tropa que al saltar una barana li havíen atravesat lo cos d' un fusellasso...

En Titus s' estirà; llucá de cua d' ull desd' un cayre de xameneya, y vejent que 'l pobret, encaballat al lliom de la barana, s' hi decantava de cap, com amenassant ajeurers, esclafí condolgut:

—¿Anembi, minyons, avants que mori?—Y encoratjats per sa branzida, sens temor al perill y enduts per la compassió, 'l seguiren ab tota pressa...

Lo pobre militar, ab sas mans dessobre de la ferida, mitj badava 'ls ulls, cercant als seus, ja desbandats com á ratas; mes, observant que no hi acudían, s' entregá á n' els milicians...

—No s' espanti! No s' espanti!—li deya 'n Titus, mentres lo portavan á cal apotecari...

—¡Aquil!... ¡Aquil!...—repetía ell, signant un de sos costats y ategint:—¡Déjenme! ¡Déjenme! ¡Por Dios!... Me muerol... No me martiricen!... No me martiricen!...

Al arribar á cal apotecari 'ls demaná l' oficial pera ferli un encárrech... ¡Pobret! Era l' *habilitado* de la companyia y s' encaparrava per sa honra...—Tome—li digué aixís que 's presentá—*es la llave de la Caja... Mándela luego á mi señora, y díganle... que me muerol...*

Digué, y après de donadas las entresenyas, s' hi estirà per no aixecarsen!...

Ja eran cap á mitj dia. La tropa, escarmentada pels milicians, abandonava 'ls terrats arreplegantse per las cantonadas. Ferma la garita en mitj del carrer, clivellada arreu pels barricayres, contestava á sos foclis, mes ho feya tant d' estona en estona, que 'ls pronunciats, enardits per sa feblesa, ja s' adjudicavan lo triunto... En Titus era un dels més optimistas... Exaltada sa imaginació per las conjecturas de sos companys, com si no li sobressin las propias pera trastocar-lo, totas inspiradas en la seguretat del éxit, fins anyorava 'l jorn de la victoria... Be se li coneixia prou... Sols calía véurel... Sos brassos s' estiravan com si s' emprobés lo levitó de gala; relluhian sos ulls, tal com si ull prenguéss á la Pona, plantat y en formació devant los rengles de plátanos; repicava á terra ab los peus com ensejant l' «uno, dos! de fondo;» y en tant se ressegua 'l

mostatxo, estufantsel ab las unglas y allisantse 'ls repelons, repassava entre llabis tot lo repertori de las patrióticas...

En mitj de las conversas los sobtá 'l toch d' un clarí...
¿Alto?...—s' preguntá l' oficial.

Los moviments de la garita y 'l fresseig de la trinxera 'ls avinentá que s' equivocaban. Ja comensava la baluerna altre cop á moures, quan un crit estrany los sorprengué totduna.

—¡Vinga!... —esclatá un home, arreballant lo fusell al cabo...—Era un home alt, sapat, pelut, vestit de dril y tot entortolligat ab vermellosa faixa.

—¡Ja veureu com la deturo!...—afegí, engaltantse l' eyna...

Fixá 'l blanco, etjegá 'l tret, y la geganta, après de trontollar uné mica, s' hi aplaná de camas...

—¿Qué tal?... ¿Qué va que se 'n emportan un?

—¡No hi ha pas dubte!—exclamá 'n Titus, llucant desde 'l cantó com se l' enduyan...

En Pep dels Sants, que sospitava del sobrevingut pels ayres de mosso que tenia, entussiasmat per son acert, li carregá l' arma á tota pressa...

—¿Tornemhi?

—Tornemhi!... ¡Y aneu carregant, que ja veureu com cauhen!...

Tothom se 'n feya creus...

S' hi aplanava un xich, etjegava 'l gallet, y la bala, atravessant per la espitllera de la garita, 'ls tombava d'un en un...
¡Ni que fos cosa de bruixas!...

Ja n' havia amorrat sis quan reculá la *Reina*...

—¿Qué tal?... ¿Tinch bon ull?...—esclafí, retornant lo fusell á n' en Pep dels Sants... ¡No tingueu por que hi tornin d' aquí á tres horas!...

S' adobá la faixa, estirá 'ls brassos, escupí d' esquitllebit, s' ajassá una estona arrán del mur, y desaparegué totduna.

La fosca s' extengué poch á poquet, atemperant los ánims; y sospés lo foch per adós bandos, s' aná refent la quietut...

L' últim dels trets fou etjegat per en Titus. Era contra un bras, armat d' una forqueta, que eixia pel cantó del carrer del Alba ab lo fi d' encendre 'l fanal. Soná 'l tret; s' encongí 'l bras totseguit, esberlantse la forqueta, y 'l tros de ciri del ganxo, cayent al empedrat, encés encara, guspirejá una estona com una cuca de llum, acabant per consumirshi...

L'endemá, lo ters de la bullanga, en Titus, apesar de la capolamenta y aprés d' una agafada ab la Pona, que li feu coure 'ls ulls, s' esquitilá dret al siti cel honor... Encara no era ben clar... No obstant y sa fleuma, en Titus, l' havia regirat tant sa palestra ab la Pona, que adhuc á la saliva li arribava l' agre. Alló de que «no tenia sang» y qu' era «un mal pare» es lo que més li cohia. En quant á lo de «mal home» no li passava del coll... ¿Ell un mal home?... ¿Ell?... L' honrat, lo trevallador, lo patriota Titus, qui, consecuent ab sos principis, reduhís al «¡Visca la llibertat! ni refugia 'l perill, ni reposava en la lluyta, sacrificantho tot en be de sa patria, en be de sa desgraciada patria, y sens més recompensa á sos afanyes que la franca y generosa de sa propia satisfacció?... ¿Un mal home?... No... No la creya pas... Ademés, tantas vegadas li havia dit lo contrari ella mateixa, tot amoixantlo com un au-cellet, que fins estava per riurersen!... Lo recort de son fill lo capfica totduna... Ja se 'l veyá gran; ja era un home com ell, quan la veu d' en Jacas 'l tragué de sas caborias...

—No se sab res, Titus?...

—Per ara!... Y aixó que ja van tres dias!.. Veurém!... Potser avuy!...

—Just; com la mort del porch!... Bona fora!...—

Lo cabo somrigué, y en Titus, recobrant sa marcialitat, taratlejá entre llabís:

«Que murió con la espada en la mano,

Que murió con la espada en la mano,

Que murió con la espada en la mano,

Defendiendo la Constitución!...»

Al girar la travesía lo rondinament d' en Titus se cambiá en interjecció.

—Y 'ls altres, vatua Neu?...—esclafí, vejent que fora d' en Toll, en Nido, en Pep dels Sants y dos ó tres dels compromesos, no quedava ningú á la la barricada...

—Psé... Qué voleu ferhi?... Han fugit... N' hi ha que fan com los falsiots; xisclan y bullanguejan mentres s' aguanta 'l

temps; pero en quant ensuman borrasca, se las guillan al niu!... L' un tenia son... L' altre un cori-mori... Coval... Vaja!... veusho aquí!... Com ha durat tota la nit la bellugadissa, se l' han temuda, net!...

—Y donchs, qué hi ha?... —

—Qué hi ha?... Expliquéuvos!...

—Si... Que 'ns l' amenassan per vuy, no hi ha més!... N' han mogut de fressa!... Corneta vé... Corneta vá... Veus d' una part... Crits d' una altra... Trepitj d' aprop... Trepitj de lluny... Sorroll de fusells... Refregueix de sabres... No; lo que 's d' agallas, creguéu ben be que 'n tenen!... Pro no hi ha més!... Som al ball y... arriba!... Voltarém segons lo só!... Lo que 's en quant á mí, sino 's reventa 'l fusell ó se m' acaba la pólvora, per més que toquin á «juli!...»

—Ben net!...

—Y es clar!...

—Vaja!...

—Sentiu?... Ja hi som!... Reparéu quin trasbals!...—esclata 'n Nido, atrahentlos hi...

S' ajupiren totseguít, y ben arrimats al mur de la barricada espiaren á la tropa.

—Ni un magatzém de ferro!—esclafí en Titus...

Tot eran moviments: passos de pelotons; cambis de retens; rellevos de centinellas; marxas y contramarxas: un trastejar arreu sens fi ni compte...

—Que 'ls torvéu lo quento?—esclatá en Pep...

—Dali!... Tantseval!...—

Eran cosa de las vuyt... Al ressoná l' espatech, los amagats per la trinxera y 'ls encabits en la garita, com si fos aquella la senyal, comensaren las fuselladas...

—¡Mes amatents, noys!... —reprengué 'n Toll, recalcantshi...

En cap dels dos dias havia caygut més espessa la pluja. Tot foguejantse sens sossego, en Company lo xacolater del carrer Nou, los anava referint com lo sargento de la companyia del oficial, mort lo dia anterior á casa del apotecari, li enviá un parlament al mateix vespre donantlos las gracias per sa conducta...

—¡Aixó son homes!...—feu en Titus, tot carregant lo fusell...

—Vos dich que 'm plau!...—reprengué en Toll, mentres apuntava als de la trinxera...

Es una acció bonica! ..—aventurá en Pep... afegint ab guasa: ¿No va testar y tot?... Donchs ja 'ns deuría llegar alguna cosa!... Ab lo rewólver m' acontento!...—

Garlant aixís y descarregant sens treva arribaren á mitjdia... Tots conservavan los mateixos punts... Al tornar la tarde, y en tant se reyan del moviments de la nit: d' aquell trasbals aparatós que 'ls havia fet entrar en sospita, lo só de una corneta vingué á sobtarlos...

—Que hi torném?...—esclafi en Toll.

—Foch á n' ells!...—cridá en Company, vejent que trontollava la baluerna...

Espingá un clarí, los arredossats á la trinxera feren una descárrega seca; embestiren los de la garita á las veus dels quefes y l' assalt, lo veritable assalt ja preparat á la nit ab los reforços de tropa y l' acopi de municions, comensa ab estrepitosa furia...

—Fugiu!... Que 'ns voltan!...—Cridava 'l metje Carles als milicianos, sorprenent als cassadors per las torratxas...

—Fugiu!... Fugiu!... Ja son á ca 'n Xifré!.. No sigueu temeraris!...—

Pactaren no rendirse, après d' un rato de confusió, y uns fermes á la barricada y 'ls altres pels terrats afrontaren la escomesa...

Grinyolava la garita, baladrejavan los de las trinxeras arriscantse amunt, arrimats á las parets; retrunyían los fusellassos, espetegant á salvas, y 'ls alarits dels de baix y la cridoria dels de dalt, retrunyint arreu en confosa barreja, alar-mavan tot lo barri... Al fort de la brega, en Titns, qu'era pels terrats, devallá per cartutxos...

—No 'n tením!...—esclatá en Jacas...

—Ara hi son!... Ara hi son!...—respongué l' oficial.—Esperéuvos!...—

En Titus no tingué espera, y enterantse d' hont n' hi havia, s' hi escapá á tot correr...

Eran allí en una casa del carrer del Hospital, prop del convent de monjas; en un de quins pisos hi habitava 'l sargento... Ja feya estona qu' en *Pep dels Sants* se n'hi era anat, pero no acabava de tornarne... «Si s' haurá acobardit!...» ru-

miá en Titus... Y embestí de *frente*. Pel carrer de St. Rafel lo deturá un «quien vive?» «Ja son per aquí?» 's digué indignantsen... Vejent oberta una escala las emprengué dret á munt... Era allí, á la vora... Saltaría 'l teuladet que separava 'l casal y... apa!... Vingan cartutxos!... Al deixar la porta, un ruixat de balas lo feu decantar endarrera... Ajustá... Mirá pel pany... y... vatua Neu!..—alarí totduna adonantse d' en Pep, amorrat á la teulada, xop de sanch fins á las mateixas mitjas!... ¡Lo podíam esperar!...—esclatá en Titus, compaditj de sa mala sort...

Refet de son esglay, girá la esquena, escapulintsen á corre-cuyta...

*
* *

L' assalt més formidable per las forsas desplegadas que no pas per sa decició, havia arrollat en poca estona als milicianos. Cert que la barricada del extrém, gracias á la energía de en Laban y á lo apartat de son seti s'aguantava encara; mes la de St. Ramon, la més important, la que parava 'ls cops de las tropas, sostenintlashi ab coratje, ja s' esqueya deserta. Imposats pel número 'ls milicianos, escassos de municions, sens novas de sos afins ni esperansas d' aussili, s' havían esgarriat de sobte encauhantse á la desbandada...

Dos ó tres dels barricayres, los més enconnats en lo partit, s' esbargiren pels carrers ans d'encararse ab la tropa; l' oficial, al crit de «Campi qui puga», s' esquitllá dret á sa casa fet una fletxa; s' entafurá dins un soterrani 'l cabo, aprofitant sa relació ab un botiguer company d' estudi; y en Toll y son germá, guiats per uns ditets que 's bellugaban darrera 'ls vidres d' un entressol ab ayre de cridarlos, s' hi arriscaren á corregudas... La má d' aquells ditets, pertanyent á una noya anomada Estrella, atreya 'ls com la d' Orient envers assí, per oferirlos la més lleal acullida...

Quan en Titus s' abocá al cantó, ja tots eran á l' ombra... «Vatua Neu! ..»—esclatí sorprés pels soldats, que fressejavan insolents per la barricada... Y tirá endarrera. Atiat peis trets dels de més avall, que encara se las havían, s' hi esquitllá de

una correguda... Los mossos y'ls civils ab la carrabina á la espalla anava de porta en porta ensumant als pronunciats y empayantlos com á llebras... S' anunciavan ab la culata... «Quí hi ha?...» «Obriu á la justícia!...» «Qué voléu?... No hi ha ningú aquí!... Som gent de bel!..» «Veyám las mans!...»—L' amo las desclohia y per poch confosas que s' escayguessen, fos per etzar, ó per lo embrutadís del ofici, me l' esbroncavan lo mateix que á un pillu!.. «Ah lladre!.. També hi erats, eh?...» «Jo?... Qué m' heu dit?... Jo?...» «Sí, tu; tu... Mira 'l murri!.. Y encara ho nega!...»—afegían amenassantlo ab la burxa. Devegadas, mentre 'l lligavan com un Cristo, algun vehí, mes ben reputat, condolentse d' aquell pobre, interposavahi son valiment... «Voleu dir?... Voleu dir?... Veyám!... Obriu las grasas!...»—La pólvora 's tornava seu, sino carbonisa, gracias á la influencia del prohó, y deixant al amo ab lo susto al ventre, la colla del mal temps girava cua.

Malfiantsen, en Titus, guipava arreu esmunyintse pels carrerons y arrimantse per las portas... Al arribar á la barricada ja la tropa 'ls escometía... «A ellos!... A ellos!...»—cridavan los quefes, assenyalantlos ab lo sabre... Vejentse perdut en Labán, feu entrar als seus dins de sa fábrica, barricanse derrera las portas ab tots los ormeitjos de sa industria.

—Y ara, que vingan!..—se digué, engaltantse l' arma.

Ressoná una descárrega; tot blincant per las llambordas, la tropa embestí á la bayoneta, decidida; esbotzá 'ls panys á culatassos y fuselladas, y etzivant endoyna aquell garbuitj de fòtils cantelluts y primparats, que la entrebancavan al abraho-narshi, s' hi enquimerá ab tossudería. Sobtats per la escomesa, 'ls barricayres, s'encauhavan arreu desesemats, esporuguits, á las palpentas...

En Titus s' entafurá dins un cuartot d' escala, lo primer cau que se li aparegué als ulls; farcit tot ell de trastos y mals endressos. Ja se n' hi havían ajocat dos més dels milicianos....

—Vos hi mancavau, mestre!...—li digué un, trayent son roig caparró pel buyt d' un lligám d' estoras.

En Titus s' ajupí; s' aná arronsant, tot contenintse l' alé y ataleyá envers á la escala.

—Ohio?... Ohio?...—cridá de sobte un dels milicianos.—La caballería... La caballería...

—No se sent pas!... No se sent pas!...—reprengué l'altre, tot acalant las orellas.

—No sentiú res?... Res?... Dítxós de vos!... Jo ja fa un quart que me la sento á sobre!... com que en la vida m'hi han corregut més pussas, refúm!...—

Son company somrigué tot gratantse las calsaas com si ja 'l pessiguessen... En Titus ni se 'n adoná... Pensava ab la Pona; la pobreta de la Pona, sola en aquell tránzit; en aquell tránzit amarch; quan l'anava á fer pare... Ab quins planys lo damanava!... «Hont es?... Hont es en Titus?... Cóm no es aquí?... Busquéulo!.. Busquéulo!..»—Lo sastre, 'l bon home, lo cercaría arreu, y la Poneta, mossegantse 'ls llabis, despitada y furiosa 's redressaría pera malehirlo!... ¡Y si no anava be!... Y si no anava be!... Cóm s'ho engirbarían?...—pensá, esglayantsen.

Frisat per l'angúnia arreplegá l'arma y s'escorregué per fora... «Molt será que no hi arribi!...»—s'va dir, tot devallant la escaleta... Ja girava 'l carrer... Ja s'acostava á casa... Quín goig lo de la Poneta al véurel!... «Qué tal?... He vingut ó no he vingut?... Eh, senyora Marcolfa?...»—Ella li retreuria 'l mal trago, tot somiquejant; y en Titus, clohentli 'ls llabis, la revifaría á pasturas...

Mastegantsho aixís se l lensá al carrer bo y arrimantse per las portas...

No 's veyá á ningú... Tot era sol... net... pelat; com si 'ns escayguessem á matinada... Una veu eixida de pels alts anomená de cop á n' en Titus. Era la d'en Jacas, son company, que ja havia mudat de llodriguera. «Ojo, Titus!... Que no 't pesquin!... Mira que van á la que salta!... Cuydado ab los revols, eh!... No t'hi deturis!...»—En Titus aixecá 'l cap, cercant al cabo, del qui ja ni se 'n veyá l'ombra, y rebassant lo carrer ab una llampegada d'ulls s'hi esmunyí totduna... Lo cor li feya un salts!... «Potser ja só pare!...»—pensava tot retrayent á la Pona.

Al lliscar pel cantó una veu d'«alto!...» 'l sorprengué de sobte... Venía de lluny, del cap del carrer; de l'altra cantonada... En Titus s'hi tombá esverat, figuejantli las camas; mes retornantshi al esment de son fill, que no se li movía de entre ninas, apretá á córrer fet una fúria...

Ja era prop de casa quan una bala se n'hi enduguí la go-

rra... «Presente!...»—s' va dir, bo y arrimantse per las botigas, en tant lo centinella, carregant lo fusell li cridava de nou l' «alto!...» «Entrégat, Titus, entrégat!... Salva 'l cuyro, al menos!...»—li repetia un de sos vehins. En Titus feu lo sort y s' abalansá envers á la entrada...

Al ficarse á dintre un' altra bala li esquinsá la brusa... S' aturá, y esbufegant reculá un pas; s' arrupí al cantell de la porta, un moment, lo precís moment de regoneixer al que 'l perseguia; mes observant que ja eran tres los que l' empaytaván, s' engaltá l' arma. Poch esperá véurels!... Encara no treya 'l nas lo primer que ja la tenia al dessobre.

«Matarlo!... Matarlo!...»—baladrejavan los altres, reventxinantshi... En Titus pujá amunt rebent, no deturantse fins al segon tram.. «Matarlo!... Matarlo!...»—repetían los de darrera... Al arribar al segon pis ohí que l' anomenavan... «Entreu!... Entreu, Titus!... Sou perdui!...»—Era 'l bo del sastre.—«Jaumet!... La clau... la clau del terrat... Afanyéu-vos!... Y tanqueu depressa, que us comprometeria!...»—Ullá per abaix; rosegá 'l cartutxo, l' entatxoná dins del canó, y reparant que un dels murrions ja sobreixia de la barana, li aplaná 'l fusell. «Matarlo! .. Matar á ese perro!...»—cridava 'l sorge de més avall vejent que 'ls de dalt reculavan... En Titus, fora de sí, descarregá totduna, ajeyent al de més aprop, y arrapantse pel esgrahonat hi aventurá una corredissa...

«Teniu!... Cuyteu!...»—li digué 'l sastre allargantli la clau per un badall de porta. En Titus l'aplegá, tot carregant l'arma y arrimantse á la paret espiá als que l' embestían... La escala ampla de badiu y desfogada de sostre s' enmotllava á la estrategia... En Titus deixá 'l passadís bo y empunyant lo fusell y s' escorregué amunt. Ja era dalt del replá quan sorpregué que l' apuntavan... Era 'l centinella, lo mateix centinella que l' havia anat empaytant. Be prou lo coneixia!...

—¡Ríndete, ladrón!... ¡Ríndete ó te paso!...—bramulá 'l sorge.

—Mira que farás!...—reprengué en Titus, injuriantlo ab un mal gesto. Y s' ajupí en un recó. Al encararli 'l fusell uns alarits de dona van sobtarlo... Escoltá, pará ment un xich tot *flant* l' arma del soldat que s' allargava pel revoltó y regoneixent á la Poneta pels batechs de son cor més que per la veu, s' esglayá totduna...

—Ríndete, pillo!...—xisclava'l centinella atiat per sos companys. Un d'aquets, lo més cobart, sens dubte, cridá: «fuego!... Matarle!...»—Y 'l més trevit, arriscantse pels grahons, descarregá l' arma sens esma... Lo tret no s' havia perdut... L' infortunat d'en Titus, lo generós patriota, 'l ferm Esparterista, aná cayent, cayent, atravesat son coll de part á part, tot espeternegant y desangrentantse.

Un dels soldats, lo de rerassaga, burxantlo ab la bayoneta s' hi aferrá com un tigre... «Pillo!... Ladron!... Toma!... Toma!...»—lí deya bo y esbravantshi... «Echémosle!...»—afegí totduna mirant per l' ull de la escala... L' un l' agafá pel cap, l' altre pels peus, calent y badallant encara y aixís fet un munyoch, un esgarrifós munyoch, xaf!... me l' eizivaren contra las pedras...

Y en tant alguns curiosos, esborronats contemplavan las despullas del sabater, del ardit miliciano, mártir de la llibertat ó víctima de nostras passlons políticas, la pobra de la Poneta, entre las bascas de la mort, al amparo d' uns vehins y entre 'ls refilets del verdúm, piulejant la de Riego, posava al mon al successor d' en Titus! ..

JOAN PONS Y MASSAVEU

A

Quan no te veig es nit lo dia
si estich ab tu 's fa jorn la nit;
sol del amor, vínam á veure;
vínam á treure 'l dol del pit.

Vina á alegrar ab tas miradas,
vina á alegrar mon pobre cor,
es un niuhet ple d' alegrías
que aixeribeixes ab l' amor.

Quan tu me miras, volan, volan
y tot ho alegran ab sos cants.
Quan tu t' en vas, lo vol recullen
y 'm quedo trist, ¡trist com avans!

FERRÁN AGULLÓ y VIDAL